

УДК 167/168:93)

DOI: 10.17721/2413-7065.4(93).2024.317508

ТВОРЧІ ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНОЗНАВСТВА. ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ*

Тарас КОНОНЕНКО

orcid.org/0000-0003-0660-1707

доктор філософських наук,

завідувач кафедри історії філософії філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

email: Taras_Kononenko@knu.ua

Анотація. На підставі аналізу інституційних здобутків Інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка запропоновані напрямки наукових досліджень у галузі українознавства. Головна увага зосереджена на еволюції положень методологічного інструментарію українознавства. Зокрема, здійснений аналіз терміна «концентри українознавства» в історіографії українознавства, встановлені його системні та методичні властивості, запропонований спосіб застосування з метою надання динамічного прикладного характеру.

Ключові слова: українознавство, центри українознавства, логіка і методологія науки, філософія науки, статус, джерельна база, наукова метафора, історія філософії.

Постановка проблеми. Сучасні виклики спонукають до посилення науково-методологічного обґрунтування українознавства, визначення відповідно до вимог історичного часу його предмета і об'єкта, царини застосування як прикладної методології. Українознавство – наука про Україну і світове українство, центри українознавства дають можливість структурувати українознавчі студії, а їх аналіз допомагає відстежувати центральні динамічні процеси. Одним із головних завдань Інституту завжди була координація зв'язків з українською діаспорою і світовим українством. Створення засобів і визначення способів сучасної взаємодії між українськими спільнотами у світі на підставах українознавчих студій є нагальним

завданням науки українознавства.

Огляд досліджень та публікацій. Розглянуті концепційні засади науки українознавства в еволюційному розвитку впродовж 1991–2024 рр. в межах наукової парадигми Науково-дослідного інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2024 р.). За публікаціями О. Хоменка встановлено, що українознавча діяльність мала вагоме значення для збереження української державності під час російської агресії, починаючи з 2014 р. [1, с. 13]. Проаналізовані засади українознавства як цілісної системи знань про Україну та світове українство. Головна увага зосереджена на встановленні методологічного статусу терміна «концентри українознавства» та його

* У статті використано матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Українознавчі рефлексії сучасних соціокультурних процесів" (24.10.2024 р., м. Київ)

структурної диспозиції. Аналітичний огляд містить посилання на засновне твердження проф. П. Кононенка, творця сучасного українознавства, щодо значення концентрів: «З урахуванням усіх зазначених чинників і пропонуємо Українознавство як цілісну наукову систему, що поєднує концентри...» [11, с. 78]. Проф. Я. Калакура здійснює уточнення значення концентрів з історико-методологічних підстав [13, с. 23–24]. Розширене висвітлення концентрів українознавства зі схематичною візуалізацією було запропоноване у курсі лекцій «Українознавство» співавторами П. Кононенком та А. Пономаренко [17, с. 7]. Науковий статус концентрів українознавства визначає Л. Токар у монографії «Наукові основи українознавства» [18, с. 200–201]. Щодо евристичної і прогностичної спроможності українознавства і його системних складових концепційно висловився проф. В. Крисаченко на шпальтах «Політологічного вісника» КНУТШ за 2022 р. [19, с. 12].

Мета статті полягає у реновації системних складових українознавства як науки про Україну та світове українство. Головна увага зосереджується на встановленні методологічного статусу терміна «концентри українознавства», наслідком з чого має бути надання концентрам властивостей динамічного дослідницького інструменту.

Виклад основного матеріалу. В ювілейний для Київського університету рік відбулася чергова реорганізація Науково-дослідного інституту українознавства. Створений у січні 1992 р. в структурі Київського державного університету імені Тараса Шевченка, він пережив чимало організаційних трансформацій. У 2000 р. на його базі було

сформовано самостійний НДІ українознавства, що отримав у 2009 р. статус національного. З 2011 р. по 2014 р. він мав назву Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії (ННДІУВІ). У 2014 р. ННДІУВІ був ліквідований, а на його базі створено Науково-дослідний інститут українознавства в підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України. Нарешті, цього року НДІУ був реорганізований шляхом приєднання його до Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Втім реорганізації минають, реорганізатори забуваються, а Інститут українознавства залишається. Автор статті працював в Інституті з 2001–2002 рр. по 2013 р., а з 2013 р. по 2024 р. безпосередньо й опосередковано долучається до його наукової діяльності. Здобутки нашого Інституту здебільшого випереджали події на 10–15 років. Чи цінувалися вони у час оприлюднення? Неочікувано, але саме у цьому науковому горизонті й розгортається дилема взаємин як відкривачів, так і поціновувачів-реципієнтів. Ми були одними з перших, хто запропонував впровадити українознавство в систему дистанційної освіти засобами цифрових технологій. Це був початок 2000-х років. Лише добра пам'ять залишається щодо керівництва ДФФД того часу, відбіркова комісія якого ризикнула підтримати поданий проект. Утім скільки кепкування лунало довкола – відомо лише розробникам. Для більшості «експертів» було гротескно інтегрувати українознавство та цифрові технології в освіті і науковій діяльності.

Потому Інститут впровадив 7 ліцензованих програм підвищення кваліфікації, зокрема українознавства засобами

дистанційної освіти. На курсах навчалися представники щонайменше з 3-х континентів. Керівники українських шкіл зарубіжжя отримували свідоцтва державного зразка, засвідчені печаткою Інституту українознавства, які давали підстави щодо визнання належної кваліфікації для керівництва закладом, який фінансується з бюджету країни перебування. Затверджені НДР розширювали обрії досліджень і умови їх провадження. Для будь-якої наукової інституції є вкрай важливою матеріальна база, її цілісний майновий комплекс, зокрема для НДІ українознавства – це його будівля, яка відповідає стратегічним завданням провадження українознавчих досліджень та практичного застосування їх результатів.

У конференційній залі НДІУ, на міжнародній конференції 2024 р., присутні ті працівники, які пригадують планове життя Інституту, коли й наявних площ було замало для проведення конференцій, курсів підвищення кваліфікації, курсів підготовки тьюторів дистанційної освіти у співробітництві з професіоналами-харків'янами (проф. В. Кухаренко), систематичної навчальної роботи аспірантури, конкурсів для школярів з усієї України і зарубіжжя, конкурсів для молодих вчених-дослідників, видавничої діяльності тощо. Цей простір був одночасно і науково-дослідним середовищем, і експериментальною лабораторією, і освітньо-культурним закладом. Отже, хто спробує позбавити Інститут його цілісного майнового комплексу, приміщення, світлина будівлі якого вже стала візитівкою для України і світового українства, – той навки згальмує своє ім'я, увійде чорною плямою у ще ненаписану історію українознавства XXI ст.

До важливих чинників необхідності захисту майнового комплексу як засобу матеріально-технічного забезпечення діяльності Інституту українознавства важливо наголосити на безпековому і стратегічному державотворчих аспектах. Інститут створив одне з перших фахових електронних видань в Україні за вимогами того часу, і ним став журнал «Українознавство». За самостійно створеною статистичною системою обліку сайт журналу був одним із найбільш відвідуваних у своїй галузі. Аналітика цих відвідувань, на жаль, ще залишається поза увагою безпекових досліджень. Зокрема, у 2005–2013 рр. найбільше випадків завантаження інформації з сайта Інституту відбувалося з кремлівських серверів-ботів. Йшлося, як на той час, про величезні обсяги копіювання сторінок з електронного журналу. Чи уявлялося тоді, що чекає нас у прийдешні часи? Перші прояви такого «визнання» значення українознавчої діяльності Інституту виявилися у першочергових планах тогочасного міністра освіти і науки України Дмитра Табачника, який одразу після призначення на посаду міністра МОНУ (2010 р.) розпочав роботу спочатку з «приручення», а потім, після спротиву, і ліквідації Інституту. І, що найцікавіше, шляхом реорганізації. Саркастично виглядає, коли зараз цю ж технологію масово застосовують щодо українських закладів освіти і науки у трагічні часи війни України проти російської агресії. Ті ж технології – то чи свідомі сучасні виконавці щодо того, за чікими методичками вони діють?

Тепер українці знають, де зараз знаходиться і ким насправді був Д. Табачник – колишній міністр МОНУ рішенням українського суду заочно засуджений до

15 років позбавлення волі за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану, сприяння державі-агресорці Росії й порушення законів і звичаїв війни. Він постійно перебуває на прямому зв'язку з діючим співробітником ФСБ Росії. То чому одразу була здійснена атака саме на Інститут українознавства? Що завжди цікавило цих ворогів, як засвідчувала статистика відвідування сайта журналу «Українознавство»? Маємо лише імовірні висновки і припущення – українознавчі рефлексії і ментальні характеристики з метою запланованого системного знищення. А ще не було 2014 р. і лютого 2022 р. Отже, розгортання сучасних аналітичних українознавчих досліджень набуває безперечно глибинного безпекового значення для історії сучасної України.

Другий стратегічний чинник полягає у певних аспектах діяльності Інституту українознавства, який передбачає його інтегративний характер, і відтак завжди був ускладненням для належного фінансового забезпечення, оскільки не вкладався у прийняті матриці фінансування за статтями витрат державного бюджету, передбачених на науку і освіту. Йдеться про, узагальнено, піклування про середовище виховання української ідентичності в межах шкільництва. Співробітник Інституту, зараз фронтвик, кандидат історичних наук О. Хоменко у науковому огляді, присвяченому діяльності редакції журналу «Українознавство» [1], наголошував, що громади тих міст, батьки і школярі з яких брали участь у конкурсах з українознавства, виявилися досить стійкими до сепаратистських рухів і залишалися відданими українській державності: «Найголовніше ж – часопис «Українознавство» створював

можливість для постійної живої комунікації між «теоретиками» та «практиками» українознавства. Один із найбільш вражаючих прикладів на підтвердження цього – стаття «Організація науково-дослідної роботи з українознавства в загальноосвітніх навчальних закладах Великоновосілківського району Донецької області» (у суті речі, то був єдиний район довоєнної Донеччини, в освіту якого був інтегрований українознавчий компонент – на інших тамтешніх теренах розвиток українознавства перепиняла місцева або й київська влада), що її подали методисти кабінету з мов, літератур та природничих дисциплін Н. Дерев'янченко та Р. Кузьменко. З неї – лише один промовистий фрагмент: «Втілюючи в життя наукові новації ННДІУВІ та реалізуючи регіональну програму по роботі з обдарованими дітьми «Надія Донеччини», методичний кабінет у 2009 р. започаткував проведення районної учнівської науково-практичної конференції з українознавства, яка проходила за такими основними напрямками: робота з обдарованою молоддю та творчими вчителями; впровадження інноваційних технологій; координація українознавчих досліджень. Мета заходу – залучення дітей шкіл району до пізнання своєї країни через індивідуально-пошукові форми роботи, засвоєння моральних та духовних норм і принципів, розвиток природних нахилів і задатків та їх реалізація в різних видах творчої діяльності, виховання відповідальності за долю України, її народу і людства. Ідея проведення конференції викликала велику зацікавленість у вчителів та учнів». Ця стаття побачила світ у 1-му (травнево-му) числі «Українознавства» за 2013 р., а вже за рік, у травні 2014 р., бойовики

Гірка заохоплюватимуть на Донеччині адміністративні будівлі і підніматимуть над ними імперські триколори. У Великоновосілківський район «русский мир» не прийшов – напевно, багато в чому також і завдяки українознавству...» [1, с. 13].

Утім фінансування таких конкурсів на різних рівнях завжди було проблемним під час затвердження кошторисів витрат для наукових установ, навіть мінімальних. Але стратегічна мета – утримання і розвиток громадянської солідарності – досягалася у спільній роботі співробітників Інституту і батьків разом із школярами-конкурсантами. То скільки вартує захист державності засобами освіти? Питання риторичні для тих, хто продовжує бачити розвиток науки про Україну крізь розписи кошторисів за звичними нормативами.

Подібне ставлення О. Хоменко засвідчує і щодо вибору громадян у середовищі закладів вищої освіти на ТОТ 2014 р.: «Звичайно, не всі їхні викладачі і студенти переїхали на нове місце (показово, що найактивніше відгукнулися на заклик переїхати на «материкову» Україну студенти саме гуманітарних факультетів – ще одне підтвердження доконечної необхідності розвитку там українознавчих студій)» [2, с. 8].

У свою чергу нам треба посилювати науково-методологічне обґрунтування українознавства, його предмет і об'єкт, визначати царини застосування як прикладної методології. Українознавство – наука про Україну і світове українство, центри українознавства дають можливість структурувати українознавчі студії, а їх аналіз допомагає відстежувати центральні динамічні процеси. Одним із головних завдань Інституту

завжди була координація зв'язків з українською діаспорою і світовим українством. Цей чинник створює підстави про внесення в резолюцію конференції пропозиції щодо проведення у 2025 р. форуму країн, де українська мова має статус офіційної, щоби підтримати де-юре і де-факто її розвиток і функціонування.

Наразі дослідницька увага автора в царині українознавчої науки зосереджується на спробі переосмислення такого теоретичного концепту, як «концентри українознавства». Попри його широке застосування у різноманітних українознавчих дослідженнях з'явилося настійливе прагнення оновити його потугу у диспозиціях сучасного стану України і накопичення українознавчих знань. Очевидно, що зачин розгляду не може мати повноти висвітлення проблеми і її розв'язання. Наразі головна увага буде прикута до проблемного кола, яке, на думку автора, супроводжує притомне означення того теоретичного утворення, яке в українознавстві наявне як «концентри українознавства». Провідні складові цієї диспозиції, які мають філософсько-методологічне значення, можна зумовити таким чином:

- філософський статус «концентрів українознавства» та його визначення;
- загальний опис застосування дослідниками впродовж діяльності Інституту українознавства, починаючи з 1991 р.;
- провідні властивості концепції концентрів;
- співвідношення концепції концентрів як теоретичної побудови та філософської метафори;
- статичний та динамічний характер висвітлення концепту концентрів;

– концентри українознавства як динамічна ланка у визначенні предмета українознавства – науки про Україну та світове українство.

Узагальнено проблема у встановленні диспозиції складових «концентрів українознавства» полягає у з'ясуванні, власне, самого статусу «концентрів українознавства» у методологічному інструментарії українознавства. Що, з підстав філософського аналізу і визначення, ми називаємо «концентрами українознавства»? З чим дослідник має справу – з теорією, концепцією чи концептом, принципом, поняттям, категорією, гіпотезою, доктриною ...? Для кожного з цих наукових понять, які у свою чергу теж мають статус понять у теоретичних класифікаціях з галузі філософії науки, існують видозмінні визначення, хоча й об'єднані спільним знаменником. Їх визначення цілком може бути встановлене із застосуванням сучасних цифрових пошукових систем в авторитетних філософських джерелах і не потребує детального викладу [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]. У цій ланці розгляду проблеми увага першочергово має бути зосереджена, повторимося, на визначенні саме статусу «концентрів українознавства». У визначенні терміна «статус» також варто скористатися авторитетним джерелом без додаткового обґрунтування [3].

Стисло окреслимо зразки визначень статусу «концентрів українознавства» у виразних публікаціях українознавців. За умови, що необхідно враховувати його застосування у значному масиві досліджень і розробок як науковців, так і освітян, до охоплення поширення від полемік на вагомих форумах з українознавства до навчальних програм у середній школі і методичних розробок

для різноманітних конкурсів і програм з підвищення кваліфікації. Збереження і переосмислення цієї джерельної бази також є нагальним завданням діяльності провідної українознавчої інституції Київського національного університету імені Тараса Шевченка – НДІУ.

Отже, до одного з перших визначень статусу «концентрів українознавства» належить твердження проф. П. Кононенка, опубліковане у «Віснику» Київського університету імені Тараса Шевченка за 1994 р.: «З урахуванням усіх зазначених чинників і пропонуємо Українознавство як цілісну наукову систему, що поєднує центри: Україна–етнос; Україна–природа, екологія; Україна–мова; Україна–історія; Україна–нація; Україна–держава; Україна–культура: матеріальна й духовна, освіта, мистецтво, література, філософія, релігія, економіка, право, наука, військо; Україна у міжнародних відносинах; Україна–ментальність. Доля» [11, с. 78].

Суголосно із запропонованим визначенням статусу «концентрів українознавства» й узгоджено з посиланням на підручник П. Кононенка «Українознавство» 1994 р. видання [12] дає своє бачення концентрів проф. Я. Калакура у монографії «Історичні засади українознавства»: «Найважливішими правилами українознавчого дослідження є принципи історизму, системності, об'єктивності, всебічності, наступності (спадкоємності), світоглядності. Перелік цих принципів можна розширити, але виконання навіть перерахованих нами правил застерігає від помилок і прорахунків будь-якого дослідника»; «Принцип системності з другої половини ХХ ст. теж набув характеру універсального правила для більшості наук, які

розвиваються як системи знань. Оскільки українознавство є інтегруючою системою знань про Україну й українство, принцип системності для нього має пріоритетний характер»; «У самому українознавстві сформувались своєрідні концентри знань. П. Кононенко виділяє сім умовних концентрів українознавства, серед яких: Україна–етнос, Україна–природа, Україна–мова, Україна–історія, Україна–нація, Україна–держава, Україна–культура. Кожен з цих концентрів є підсистемою, а всі разом синтезують і утворюють цілісну систему знань про Україну й український народ» [13, с. 23–24]. Поняття та визначення, які містяться у наведених витинках, також варто осмислювати з опертям на новий український переклад книги Майкла Х'юмера «Знання. Реальність. Цінність. Вступ до аналітичної філософії майже для всіх» [14; 15].

У підручнику «Українознавство» від 2005 р. проф. П. Кононенко знаходимо таке визначення і верству застосування концентрів: «Методологічні засади українознавства визначаються його принципами: системності, історизму, науковості та інтегративності знань; методами: аналізу й синтезу; поєднання вітчизняного й зарубіжного досвіду; індукції і дедукції; єдності професіоналізму й патріотизму, знання і любові; постійного співвіднесення матеріалів (досвіду) різних концентрів українознавства. Фундаментом українознавства є цілісна система знань археології та етнології, фольклористики і лінгвістики, антропології й демографії, людино-, суспільство- й природознавства, релігієзнавства, історії, філософії, культурології, правознавства та ін. наук» [16, с. 15 – 16].

У конспекті лекцій «Українознавство»

П. Кононенка та А. Пономаренко, також від 2005 р., міститься таке визначення системної цілісності науки українознавства та його концентрів: «Українознавство охоплює в себе крає-, країно-, природо-, суспільство-, людино-, народознавство, але не як окремі предмети, а як елементи універсальної цілісності.

Універсальна цілісність «України» й «українства» розкривається й досягається шляхом взаємопов'язаного еволюційно-синхронного й діахронного розгляду концентрів: Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова; Україна – нація, держава; Україна – культура (матеріальна, гуманітарно-духовна: релігія, філософія, мистецтво, освіта, наука; право; валеологія; військо); Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність, доля; Україна – історична місія.

І в силу цього українознавство постає як цілісна система самопізнання, виховання й навчання, єдності знання, любові і творення» [17, с. 7].

У розділі «Що таке «Україна» та «Українство» цього ж видання є важливе розширення властивостей системи концентрів із вказівкою на підстави і мету їх застосування: «Українознавство у своїй основі має спрямовуватися не проти когось (чи то подібних наукових предметів), а на пізнання та розбудову Вітчизни, отже – в ім'я торжества правди, добра, справедливості, миру і в Україні, і в інших народів.

З огляду на мету та метод нами й братимуться до уваги і найдавніші вітчизняні джерела (писемні та фольклорні), і праці та твори зарубіжних дослідників, письменників, мандрівників, дипломатів, починаючи з антично-грецьких, римських, арабських, візантійських,

скандинавських. А з огляду на різноманітні зміни в територіальному розміщенні, в бутті етносів, племен і держав (чи міждержавних утворень), їх взаємодії (аж до асиміляції) чи протистояння те, що українці стали феноменом загально-планетарним і реально впливають на характер розвитку та долю вселюдства, нами будуть виділені та в такому порядку розміщені концентри: Україна–етнос (як основа формування, збереження, розвитку української людини, нації, держави, мови, культури, ментальності); Україна–природа (фізична й духовна), екологія; Україна–мова і Україна–нація, держава, Україна–культура (матеріальна й духовна; від трипільської, березинецької, черняхівської, празько-корчацької, киево-руської до сучасної), з урахуванням генезису освіти, науки, мистецтва, релігії й права; Україна у міжнародних відносинах; Україна–ментальність (людини, нації), доля; Україна – історична місія [...].

Завданням українознавства є не тільки відродження пам'яті історії, а й створення на ґрунті уроків минулого передумов для осмислення проблем сучасності та визначення перспектив і шляхів досягнення мети у майбутньому» [17, с. 10–11].

Вагомим теоретичним досягненням є філософсько-методологічне визначення «концентру» як логічної категорії у монографії методолога українознавства Л. Токара (2017 р.): «Дослідження ж методології вияву цілого в кожній із сфер буття (а не лише особливостей самої сфери) якраз і відрізняють підхід інтегративного українознавства від його складових – галузевих наук. Саме такий підхід у визначенні методології українознавства поставив на перший план в його

подальшому розвитку проблему інтеграції знань, добутих галузевими науками, в дослідженні та вивченні певних сторін, особливостей, властивостей та якостей цілого. Визначальною ж в інтеграції знань є не їх локалізація, а посилення єдності і, відповідно, єдності концентрів як по горизонталі, так і по вертикалі в їх ієрархічній взаємодії. Термін «концентри» походить від лат. *concentratio* – поєднання слів *con* – разом та *centrum* – центр – зосередження, скупчення, зібрання в одному місці або навколо єдиного центру. Формула концентри знань не є абстрактною. Основою ж їх визначення в українознавстві є сфери буття і діяльності української людини й спільноти. Вони відтворювали і відтворюють реальні процеси людського буття у певних його сферах і галузях. Відповідно й концентрів знань може і має бути стільки і таких, скільки і яких існує сфер і галузей людського буття» [18, с. 200–201].

Про наукову системність українознавства і необхідність її реновації з урахуванням реалій XXI ст. вкрай доречно висловився проф. В. Крисаченко у статті «Системність українознавства і консолідація нації: екзистенційний дискурс» від 2022 р.: «Наукове українознавство об'єктом свого вивчення має Україну як системну цілісність у просторі і часі. Сукупність знань про Україну складає емпіричну підвалину, теоретичні узагальнення створюють її евристичний образ і дозволяють створювати прогностичні моделі розвитку. Залежно від поставленої мети та інструментарію їх тлумачення, використання такого знання вкладається в наступні базові конструкти: 1) догматизм, 2) еkleктика, 3) системність і 4) синергія. Системність дозволяє диференціювати об'єкт пізнання

(України) на окремі предмети і, таким чином, всебічно вивчати її різнобічно у найважливіших вимірах буття. Синергізм спрямований на поєднання предметного знання про ті чи інші особливості об'єкта пізнання в цілісну картину про нього. Саме в подібному напрямку і полягає головний вектор розвитку сучасного українознавства» [19, с. 12].

З підстав наведених тверджень можна дійти таких висновків: з перших пропозицій із впровадження в українознавчі дослідження терміна «концентри українознавства» спостерігається постійна еволюція його змісту з додатковим наповненням структурних складових і набуття нових напрямків методологічного застосування; концентри українознавства інтегровані до вимог системності науки українознавства та засадничих принципів провадження українознавчих досліджень; наявне структурне розширення кількості центрів та уточнення царин застосування і охоплення; різновиди тлумачень центрів українознавства залежать від особливостей визначення об'єкта і предмета українознавства; визначення предметної сфери українознавства визначає провідні засоби поєднання, часом суперечливі з методологічної основи – від синтезування до інтегрування. Від чого залежить загальне тло охоплення, відбору джерел і матеріалу та засобів їх узагальнення; узагальнено проблемне коло окреслюється пошуком встановлення логіки співвідношення цілого і частин, складових, способів їх підпорядкування, пошуку питомої структури складових українознавства; у новітній історії українознавства з'явилися спроби долучення до українознавчих досліджень результатів рефлексії над українознавчою

діяльністю, типологізації в історіографії українознавства, застосування принципів аналізу з підстав екзистенціалізму, синергетики тощо; розвиток методологічного аналізу українознавчих досліджень на підставі наукової саморефлексії, накопичення новітніх засобів методологічного інструментарію українознавства розширює обрії наукових пошуків і дослідницьких пропозицій.

Згідно із запропонованим оглядом і висновками щодо терміна «концентри українознавства» [18, с. 200–201], еволюційним процесом над його осмисленням у методологічному інструментарії українознавчої науки, модернізацією методологічних підходів, теоретичної багатозначності та відсутності узгодженої позиції щодо визначення статусу «концентри українознавства» як терміна, поняття, концепту, доктрини тощо автор як гіпотезу пропонує застосування до визначення центрів українознавства такого поняття з сучасної філософії науки, як «наукова метафора» [20].

Тобто «концентри українознавства» є терміном з методологічного інструментарію українознавства, стійким концептом [21, с. 279–283] в українознавчих концепціях і науковою метафорою під час здійснення прикладних українознавчих досліджень, засобом динамічного застосування в інтеграційних провадженнях українознавчого спрямування.

Висновки. Методичне ставлення до концепту «концентри українознавства» як до наукової метафори не применшує значущості у вже означених в історіографії українознавства прикладах його концепційного застосування. Утім головним напрямком еволюції було і є подолання їх структуралістичної статичності, зосередження на побудові

міцної, але часом непорушної системної цілісності. Не даремно серед дослідників у галузі українознавства на певному етапі з'явилася потреба у розвитку «актуального українознавства».

Наразі ж гіпотетичне визначення цієї ланки українознавчої науки у певних обставинах застосування дає можливість надати динамізму у відстежуванні українознавчих процесів згідно з визначенням об'єкта українознавства як «знання про Україну та світове українство», його системної цілісності і встановленої структури. Метафоричність цього концепту прокладає місток до з'ясування механізмів прояву концентральності не лише в суміжних галузях наук, але й у природничих та штучних інтелектуальних (цифрових) галузях, дає можливість враховувати зміни і відстежувати процеси, які з'являються від накладання концентральних динамічних породжень як від осердя України, так і українських спільнот, розкиданих по глобальних світах. Отже, динамічні процеси, які відбуваються у живому диханні концентрів українознавства, можуть стати об'єктом моніторингу і джерелом нових українознавчих знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хоменко, О. 15 років часопису «Українознавство». *Українознавство*. Вип. 1(58). 2016. С. 8–15. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/150872>
2. Хоменко, О. Довгий тунель без світла в кінці: середні школи на теренах «народних республік» у перший рік російсько-української війни. *Українознавство*. Вип. 2(59). 2016. С. 8–17. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/144504>
3. Словник застосування (англійська мова): написання, транскрипція, значення, походження, тезаурус, голосове відтворення. URL: <http://www.merriam-webster.com/thesaurus>
4. URL: https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Main_Page
5. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
6. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/>
7. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <http://plato.stanford.edu/>
8. The Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: <http://www.iep.utm.edu/>
9. Paideia Project Online. URL: <http://www.bu.edu/wcp/PaidArch.html>
10. Project Gutenberg. URL: <http://www.gutenberg3g.org/>
11. Кононенко, П.П. Концепція навчального інтегративного курсу «Українознавство». Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка *«Українознавство»*. 1994. Вип. 1. С.72–86.
12. Кононенко, П.П. *Українознавство*. Київ, 1994.
13. Калакура, Я.С. *Історичні засади українознавства*. Київ, 2007. 381 с.
14. Майкл Х'юмер. *Знання. Реальність. Цінність. Вступ до аналітичної філософії майже для всіх*. Київ, 2024. 404 с.
15. Michael Huemer. *Knowledge, reality, and value. A mostly Common Sense Guide to Philosophy*. Independently published. 2021.
16. Кононенко, П. П. *Українознавство: підручник для вищих навчальних закладів*. Київ, 2005. 680 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kononenko_Petro/Ukrainoznavstvo.pdf
17. Кононенко, П. П., Пономаренко, А.Ю. *Українознавство*. Конспект лекцій. Київ, 2005. 392 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kononenko_Petro/Ukrainoznavstvo.pdf
18. Токар, Л.К. *Наукові основи українознавства*. Монографія. Вид. 2-ге, уточ. і доп. Київ, 2017. 352 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tokar_Leonid/Naukovi_osnovy_ukrainoznavstva_vy_d_2017.pdf
19. Крисаченко, В.С. Системність українознавства і консолідація нації: екзистенційний дискурс. *Політологічний вісник*

(*Politology Bulletin, Issue 89*). 2022. № 89. С. 12–28. URL: <https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/145/130>

20. Andrew, S. Reynolds *Metaphors and Science*. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/understanding-metaphors-in-the-life-sciences/metaphors-and-science/2E9AA4170E116559901D411FB9008161>

21. Conceptus – концепт, поняття. *Європейський словник філософії. Лексикон неперекладностей / наук. кер. проекту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов*. Київ, 2009. Т. 1. С. 279–283. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Cassin_Barbara/Yevropeyskyi_slovyk_filosofii_t1.pd

REFERENCES

1. Khomenko, O. (2016). 15 Years of the “Ukrainian Studies” Journal. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), No. 1 (58), pp. 8-15. [online] Available at: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/150872> [in Ukr.]
2. Khomenko, O. (2016). A Long Tunnel without Light at the End: Secondary School in the Territories of the “People’s Republics” in the First Year of the Russian-Ukrainian War. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), No. 2(59), pp. 8-17. [online] Available at: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/144504> [in Ukr.]
3. *Dictionary of Usage (English): Spelling, Transcription, Meaning, Origin, Thesaurus, Voice Reproduction*. [online] Available at: <http://www.merriam-webster.com/> <http://www.merriam-webster.com/thesaurus> [in Eng.]
4. *Wiktionary, the Free Dictionary*. [online] Available at: https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Main_Page [in Eng.]
5. *Wikipedia*. [online] Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page [in Eng.]
6. *Encyclopedia Britannica*. [online] Available at: <https://www.britannica.com/> [in Eng.]
7. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [online] Available at: <http://plato.stanford.edu/> [in Eng.]
8. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. [online] Available at: <http://www.iep.utm.edu/> [in Eng.]
9. *Paideia Project Online*. [online] Available at: <http://www.bu.edu/wcp/PaidArch.html> [in Eng.]
10. *Project Gutenberg*. [online] Available at: <http://www.gutenberg.org/> [in Eng.]
11. Kononenko, P. (1994). Concept of the Ukrainian Studies Educational Integrative Course. *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Ukrainoznavstvo* (Bulletin of Taras Shevchenko University of Kyiv, Ukrainian Studies Series), Issue 1, Kyiv University, pp. 72-86. [in Ukr.]
12. Kononenko, P. (1994). *Ukrainian Studies*. Kyiv. [in Ukr.]
13. Kalakura, Ya. (2007). *Historical Foundations of Ukrainian Studies*. Kyiv, 381 p. [in Ukr.]
14. Huemer, M. (2024). *Knowledge. Reality. Value. Introduction to Analytical Philosophy for almost Everyone*. Kyiv, 404 p. [in Ukr.]
15. Huemer, M. (2021). *Knowledge, Reality, and Value. A Mostly Common Sense Guide to Philosophy*. Independently published. [in Eng.]
16. Kononenko, P. (2005). *Ukrainian Studies: Textbook for Higher Education*. Kyiv, 68 p. [online] Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kononenko_Petro/Ukrainoznavstvo.pdf [in Ukr.]
17. Kononenko, P., Ponomarenko A. (2005). *Ukrainian Studies. Lecture Notes*. Kyiv, 392 p. [online] Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kononenko_Petro/Ukrainoznavstvo.pdf [in Ukr.]
18. Tokar, L. (2017). *Scientific Foundations of Ukrainian Studies*. Monograph. 2nd ed., rev. and suppl. Kyiv, 352 p. [online] Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tokar_Leonid/Naukovi_osnovy_ukrainoznavstva_vyd_2017.pdf [in Ukr.]
19. Krysachenko, V. (2022). Systematicity of Ukrainian Studies and Consolidation of the Nation: Existential Discourse. *Politohichnyi visnyk* (Politology Bulletin), Issue 89, No. 89, pp. 12-28. [online] Available at: <https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/145/130> [in Ukr.]
20. Andrew, S. Reynolds *Metaphors and Science*. [online] Available at: <https://www.cambridge.org/core/books/understanding-metaphors-in-the-life-sciences/>

- metaphors-and-science/2E9AA4170E11655990 1D411FB9008161 [in Eng.] Philosophies. Lexicon of Untranslatables. Kyiv, Vol. 1 pp. 279-283. [online] Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Cassin_Barbara/Yevropeiskyi_slovyk_filosofii_t1.pdf [in Ukr.]
21. Cassin, B., Sigov, K., eds. (2009). Conceptus – Concept, Notion. European Dictionary of

Summary

CREATIVE ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN STUDIES. PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS

Taras KONONENKO

orcid.org/0000-0003-0660-1707

Doctor of Philosophical Sciences, Head of Department of History of Philosophy,
Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv
email: Taras_Kononenko@knu.ua

Relevance of the research. Modern challenges encourage strengthening the scientific and methodological substantiation of Ukrainian studies, bringing its subject and object into line with the requirements of historical time, and determining areas of application as an applied methodology. Ukrainian studies is the science of Ukraine and world Ukrainians, the centers of Ukrainian studies help to structure Ukrainian studies, and their analysis helps to track central dynamic processes. One of the main tasks of the Institute has always been coordinating relations with the Ukrainian diaspora and world Ukrainians. Creating means and determining methods of modern interaction between Ukrainian communities in the world on the basis of Ukrainian studies is an urgent task of the Ukrainian studies science.

The **purpose** is to renovate the systemic components of Ukrainian studies as a science about Ukraine and world Ukrainians. The main attention is focused on establishing the methodological status of the term "centers of Ukrainian studies", which should result in giving the concentrated properties of a dynamic research tool.

Conclusions. According to the proposed review and conclusions regarding the term "centers of Ukrainian studies", the evolutionary process of its understanding in the methodological tools of Ukrainian studies, the modernization of methodological approaches, theoretical ambiguity, and the lack of a coordinated position on determining the status of "centers of Ukrainian studies" as a term, notion, concept, doctrine, etc., the author proposes as a hypothesis the application to the definition of centers of Ukrainian studies of such a concept from the modern philosophy of science as "scientific metaphor". That is, "centers of Ukrainian studies" is a term from the methodological tools of Ukrainian studies, a stable concept in Ukrainian studies concepts and a scientific metaphor during the implementation of applied Ukrainian studies research, means of dynamic application in integration proceedings of the Ukrainian studies direction.

Keywords: Ukrainian studies, centers of Ukrainian studies, logic and methodology of science, philosophy of science, status, source base, scientific metaphor, history of philosophy.